

השתלשלות הדברים, שהוא מכירת יוסף (שהוא שטנו של עשו), חל באותו יום בחדש (ח"ס מה שאמרו רז"ל (שמר"י פרשה פ"ד י"ד) עה"פ וידאו אותו מרחוק. אמרו בואו ונשסה בו את הכלבים). הלכך שייך כ"ז לבשורת ברית בין הבתרים. הוא הוא הסוד של עצם היום הזה שנאמר על יום עשרה בטבת. וא"ש את"מ וההי"ב.

זמנו. ובו ביום מרד עשר' (ויובן בזה מה דאיתא בספר קרנים ודן ידן: (מאמר אות ה') שבחדש טבת התגברות קליפת הכלבים עזי נפש שהם שורש טומאת עמלק"). נמצא, כי מכירת עשו הבכורה ליעקב, שבזה נפל הפור שיעקב הוא שנועד לפרוע השטר של ברית בין הבתרים, היה ביום מותו של אברהם. ולפי דברינו, גם תחלת

סימן ל"א

דרוש לט"ו בשבט

א

ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבותי, עב"ל". וקשה, א"כ הו"ל לקרא להקדים אלהי אבי לזה אלי.

אך הענין יבואר, בהקדם דברי הגמ' ב"ב (כ"ז ב), אמר עולא אילן הסמוך למיצר בתוך שש עשרה

בשירת הים, "זה אלי ואנוהו, אלהי אבי וארוממנהו". פירש"י, לא אני תחלת הקדושה, אלא מוחזקת

ובמדרש פרשת לך (ל"ט ט') בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותן אוכלין ושותין ופוחזים. אמר, הלואי לא יהא לי חלק בארץ הזאת, וכיון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותן עסוקין בניכוש בשעת הניכוש, בעידוד בשעת העידוד, אמר, הלואי יהא חלקי בארץ הזאת. אמר לו הקב"ה, לזרעך אתן את הארץ הזאת ע"כ.

ד. רש"י פ' תולדות עה"פ ויגדלו הנערים, כל זמן שהיו קטנים לא היו ניכרים במעשיהם וכו'. כיון שנעשו בני י"ג שנה, זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לע"ז עכ"ל. גם במעלליו יתגבר נער (משלי כ"א) ר"ת בן י"ג.

ה. נראה פשוט, שרומם בזה ליום אדני של עשו הרמח בגמ' (ע"ז ח' א') שהוא במקומה טבת. והנה יש נהגין שלא ללמוד מורה גליל אד זה. ונראה סמך למנהגם בזהלים (ק"ט קכ"ג) ערוב ענדך לעזר אל יעשקוני וזים ס"ת כלבים. ונמסרה שם ז"ל, כל ח"צ רמזי אדם בכל פסוק חד מן עשרה לט"ו חלק, דרך עדות פקד, מלוא, אמרה, מורה, משפט, מדק, חק, דיבור. רמז לעשרת הדברים. בר מן חד פסוק לית ביה חד מכל אלה. ערוב ענדך לעזר עכ"ל ודו"ק. (ורמח אומה האדם נפסוק (דברים כ"א כ"ג) קללם אלהים מלך, אלהים מלך ר"ת (שם י"ז י"א) לא מסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, רמז לאומה האדם שהמרה ע"פ צ"ד ועשה ענמו אלוה ותחלה).

א. בגמ' קידושין (ע' ב') זו מעלה יתירה יש בין ישראל לגרים, דאילו בישראל כתיב (יחזקאל ל"ח) והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם (מתוך שאני מקרבן הם יהיו לי לעם, רש"י). ואילו בגרים כתיב (ירמיה ל') מי הוא זה ערב את לבו לגשת

יש לי מחלקו והוא מצילני וכו'. אם אין אדם עושה טוב בעוה"ז לא יבטח במעשה אבותיו וכו'. אין לאדם חלק אלא בעמלו, וכה"א (תהלים קכ"ה) יגיע כפיך כי תאכל וגר ע"כ. ולכאורה, הרי הך קרא יגיע כפיך כי תאכל מיירי במלאכה ויגיע כפים ממש. כדמפורש להדיא בפ"ק דברכות (ה' א'). ונראה דאה"נ, והכא נמי הכונה לכך. ויתבאר עפ"י המדרש בפרשת ויצא (ע"ד י"ב) חביבה היא המלאכה מזכות אבות שזכות אבות הצילה ממך, ומלאכה הצילה נפשות וכו'. את עניי ואת יגיע כפי ראה אלהים וגר. והנה כבר ביארנו המפרשים, דהא דאמרינן אבא לא מזכה ברא, הני מילי לענין חיי העוה"ב. אבל לענין חיי העוה"ז הרי אמרו בגמ' (ימא פ"ו א') אשריהם לצדיקים לא ריין שהם זוכים אלא שמזכים לבניהם ולבני בניהם עד סוף כל הדורות. ונמצא, הא דברא מזכה אבא היינו אף לחיי העוה"ב ופשוט.

ומעתה נראה, דהא דחביבה מלאכה מזכות אבות כולל גם, דמלאכה מזכה את האדם לחיי העוה"ב, ומתפרשים דברי השו"ט הנ"ל אם אין אדם עושה טוב בעוה"ז, לא יבטח במעשה אבותיו וכו'. אין לאדם חלק אלא בעמלו. וכה"א יגיע כפיך כי תאכל, היינו יגיע כפים ומלאכה כפשוטו. (ורמז לדבר, ואתה תבא אל אבותיך בשלום ס"ת מלאכה). וכדמפורש להדיא בגמ' ברכות שם אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב.

(ונראה עוד, שבזכות יגיע כפים ומלאכה אף זכות אבות עומדת לו. ורמז לדבר (בראשית מ"ט כ"ד) משם ודעה אבן ישראל ס"ת נמלה שהיא סמל היגיעה, שע"ז משם ודעה אבן ישראל, ופירש רש"י אבן לי גוטרקן אב וכן ודו"ק).

אמה, גולן הוא. ופירש"י שיונק משדה חברו. ושם בהמשך הסוגיא, דאילן שעומד בחור"ל תוך שש עשרה אמה לארץ, טבל וחולין מעורבין זה בזה. ואילו הרמב"ם פסק (פ"א מהל' תרומות הכ"ד) אילן שעומד בחור"ל, הכל הולך אחר העיקר. וכתב שם הגר"ז ז"ל בחידושו, דלדעת הרמב"ם, אזלין רק בתר מקום עמידת האילן עצמו. וכל שהאילן עומד בחור"ל פטור מתרומ' אף שהוא בתוך ט"ז אמה לארץ. (וע"ש מש"כ למצא מקור לדעת הרמב"ם).

והיינו, דאע"פ שתחלת האילן וסיבתו הוא השורש, וממנו גדלים הגזע והפרי, אעפ"כ עיקרו נחשב הגזע. שכל מה שהגזע בריא וחזק יותר, שרשיו מתפשטים וניקתו מתוספת יותר. והוא פטוק מפורש (ישעיה ל"ז ל"א), "ויספה פליטת בית יהודה הנשארה שורש למטה, ועשה פרי למעלה". ובזה תבין מפני מה אברהם יעקב הורשו לצאת מא"י, משא"כ יצחק, כי אברהם בבחינת שורש, ויצחק בבחינת גזע, ויעקב בבחינת ענף. והנה השרשים והענפים מתפשטים חוץ למקומם משא"כ הגזע.

והר"ב מרומז בפרשה (בראשית כ"ח ב'). וירא אליז' ה' ואמר אל תרד מצרימה שכן בארץ וגו' גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך וגו' עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמתי מצותי חוקותי ותורותי. ופירש החזקוני ח"ל, עקב אשר שמע אברהם בקולי, זו עקידה. וכן הוא אומר שם, עקב אשר שמעת בקולי. וישמור משמתי זו מילה שקבלה מיד. כדכתיב זאת בריתי אשר תשמרו וגו'. מצותי, זו מילה לשמונה. כדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלהים. חוקותי, שיצוה כמו כן זרעו אחריו שיהיו נמולים. כדכתיב והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם, ואומר ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית

אלי נאם ה' והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים (גרים אין מקרבין אותן מן השמים, אא"כ הן מקרבין עצמן תחלה, רש"י). והיינו, משום שבישראל מוחזקות ועומדות הקדושה מימי האבות.

ובגמ' מנחות (נ"ג א') אמרה בס"י לפני הקב"ה החזק לי טובה שהדעתין בעולם. אמר לה טובתי כל עליך (ותהלי ט"ו). איני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעני תחלה בעולם שנאמר לקדושים אשר בארץ המה. והענין, כי תמיד העיקר הוא הראשון המתחיל, ויתורין בזה טענת הפייטן בסליחות לערב ר"ה, ח"ל, כי על אחת הרעיש העולם והן אראלם צעקו חוצה. ונשבעת לבדך עוקד

עולם. ותורותי, שאמרתיו לו לך אל הארץ אשר אראך. וראיה לדבר, אשכילך ואורך בדרך זו תלך. וכן יורנו בדרך יבחר. וכן כל תורה לשון הוראה עכ"ל. וצריך ביאור מפני מה נמנו הזכירות אחרות. עקדה, ואח"כ מילה, ואח"כ לך לך. אלא בא לרמז למה שכתבנו, שיצחק הוא בבחינת גזע האילן, וכל מה שהגזע מתחזק יותר, שרשיו מתפשטים וניקתו מתוספת יותר. ונמצא, מתחלה יונק יצחק מזכות מעשה אברהם אביו בסוף ימיו שהוא מעשה העקידה, ואח"כ מתפשטת ניקתו יותר ויונק גם מזכות המילה, ולבסוף מתפשטת ניקתו עוד יותר, ויונק גם מתחלת מעשיו של אברהם, דהיינו מעשה לך לך וק"ל.

ובפרשת בחוקותי (כ"ז מ"ב), "וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק, ואף את בריתי אברהם אזכור". וכבר תמזהו רש"י ור"מ, למה נמנו אחרות. ולהאמור לק"מ. וכשזוכין יונקין מזכות יעקב, וכשזוכין טפי, מתפשטת הניקה ויונקין גם מזכות יצחק, וכשזוכין עוד יותר, מתפשטת הניקה עוד יותר, ויונקין גם מזכות אברהם.

וא"ש נמי הקדמת זה אלי לאלהי אבי. שאע"פ שתחלת הקדושה מן האבות ומוחזקות היא ועומדת מימיהם, אבל אם היה מתחיל באלהי אבי, הרי זה גריעותא, דהוי מלומדה והמשך בעלמא, בבחינת מעשה אבותיהם בידיהם. אלא העיקר הוא והכרה העצמית, וכפי התחזקות מדרגת זה אלי, זוכין טפי ליונק מזכות אבות וכמש"נ.

והנה כתיב (דברים כ"א י"ט) "כי האדם עץ השדה", וכתיב (ישעיה ס"ה כ"ב) "כימי העץ ימי עמי". והיינו, כי כשם שהעץ מתחלק לשלשה, שורש, גזע וענף הנרשא הפרי. כך שלש תקופות הן בחייו של

ותקד להרבות זרעם כחול הים. אף כי עתה כמה וכמה עקדו בניהם על יחוד שמך וכו', וכי"ב בגמ' גיטין (נ"ו ב') בני לכו ואמרו לאברהם אביכם, אתה עקדת מזבח אחד, ואני עקדתי שבעה מזבחות.

ובגמ' סנהדרין (י"ט ב') תוקפו של יוסף ענותנותו של בועז. תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש ע"ש. ואף לרעה, אשכחן בפרק חלק (שם ק"ב ב') אמר רי"ח, קלות שעשה אחאב כחמדות שעשה ירבעם, ומפני מה תלה הכותב בירבעם, מפני שהוא היה תחלה לקלקלה. ובפרשת בלק (ממדס כ"ד כ') ראשית גי' עמלק, פירש"י, הוא קדם את כלם להלחם בישראל (ולכן) ואחריתו עדי אורב.

וכסילים (שלא קנה דעת אלא רחף ועוסק בקנאות איש מרעהו ותאות הנצח מיסוד הכח הכעסני) ישנאו דעת. **והנאה"ב**, "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים", בימי הנעורים המכונים הליכה שהאדם הולך וגדל. "ובדרך חטאים לא עמד", בימי העמידה. "ובמושב לצים לא ישב", בימי הזקנה. וסיפיה דקרא, "והיה כעץ שתול על פלגי מים וגו'". כי הת"ח משול לעץ כנודע. והנה בימי הנעורים הוא עוסק ועמל בתורה בצנעא, ומשול אז לשורש, שטמן ומכוסה באדמה, והוא תחלתו וסיבתו של כל העץ וגידולו. ואילו בימי העמידה שלו, הוא נמשל לגזע העץ, ובימי זקנותו נושא

האדם, ימי הנעורים, ימי העמידה, ימי הזקנה. וכמו שהאר"י הגר"א בהרבה מקומות. (וידוע דברי הגר"א ז"ל בריש תהלים, כי שלשה ראשי מדות רעות הן. התאוני, והכעסני, והליצני. וכולן שולטין ברשע. התאוני בימי הנעורים. והכעסני (היינו קנאת איש מרעהו ותאות הנצח וההתנשאות) בימי העמידה. ואילו בזקנותו יושב את הלצים (דהיינו שגובר בו כח המינות והלעג לכל קדש). [והם ג' קליפות, חש"ך, תמור הכח התאוני, שור הכח הכעסני, וכלב הכח הליצני]. והם כנגד ישמעאל" עשו ועמלק (אכמ"ל). ושלשחם מפורשים בפסוק (משלי א' כ"ב) עד מתי פתים תאהבו פתי (התאוני כמ"ש שם ד' ז') וארא בפתאים וגו', ולצים לצוק חמור להם.

מכלהו, והוא עמלק. ופירשו שם המפרשים, תוך חיבת שור יש אות ד"ו, ותוך חיבת חמור אותיות מ"ו. וביחד ה"ו בגימ' נ"ב כמספר כלב. וברש"י פרשת בשלח (י"ז ה) עה"פ ויבא עמלק וכו' חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ע"ש. ועמלק לך, כדאיתא במדרש ר"פ יתרו (כ"ז ו) עה"פ וישמע יתרו הה"ד (משלי י"ט) לך תכה ופתי יערים. וכן הוא אומר (שם כ"א) בענוש לך יחכם פתי וכו'. כשראה יתרו שאבד הקב"ה את עמלק וכו' ע"ש.

(והנה חג הסוכות כנגד יעקב כמ"ש הטור, וכח"כ (תהלים כ"ז ה) כי יפנינו נסוכה. פי מפני קליפת הכלב. ורמז הדבר נקראי נסוכות (ס"פ לתור כ"ג מ"ז), נסוכות משו וגו' כל האורח נסחל וגו' למען ידעו דורוהי וגו' ר"מ כלב. וזמירות האר"ל לסעודה שלישית שהיא כנגד יעקב, לנר נטלן ולא עאלן הני נלנן דחליפין).

ה. בגמ' (יבמות ס"ב א') הכל מודים בעבד שאין לו חיים דחייב (בראשית כ"ב) שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור. ופירש רש"י, אליעזר עבד אברהם היה עכ"ל. ותימה, תינח אליעזר, אבל ישמעאל הרי לא היה עבד. אלא מכאן ראינו גדולה לדברי המקובלים וישמעאל קליפת חמור דח"ק.

ו. וכנגדם הם ג' גואלים. מב"י נגד שור דקליפה. ומב"ד נגד חמור (עין סי' מ"ה) ואילו אליהו בגימ' כלב.

ז. בפשוטו מיידי בג' מונעים מהשגת החכמה. פתי הוא קל דעת המתפתה מהר מכל אדם. כסיל הוא בור חסר ידיעה. ולץ הוא מתנגד ולרעג לכל דבר חכמה. וי"ש קודם לזה חכמות בחוק תרונה כלל, ויחזר ומפרש שתוך זה הוא בג' מקומות. א' ברחובות תתן קולה. ב' בראש הומית תקרא. ג' בפתח שערים בעיר אמרה תאמר. כי הלץ יושב בשער העיר ששם יושבי קרנות, והכסיל אין לו פנאי ללמוד שמתרדף תמיד ברחובות והומה ומהמה בראש הומית, ואילו הפתי מסתובב ביזמא ודשוקא בפלטיא, ומרבה דברים בטלים עם כל אדם ונפתה מכאור"א.

ב. ועין בעקידה פ' וישלח (שער כ"ו), שפירש ג"כ הפסוק "כי האדם עץ השדה", שיש ג' חלקים בעץ ובאדם, שורש גזע ופרי, והעיקר הוא הגזע. וע"ש דרכי בזה.

ח"ל אכן עזרא בפרשת משפטים (כ"ג כ"ה) כי הנשמה היא החכמה, ומושבה במח הראש, וממנה יצא כח כל ההרגשות ותנועת החפץ. והרוח כלב, ובו חיי האדם, והיא המבקשת שורה להתגבר על כל העומד כנגדה, והיא בעלת הכנס וכו'. והנפש בכבוד, והיא המתאווה לאכול, ותאות המשגל ממנה וכו'. וכ"כ בספר יסוד מורא שער ז'. (וע"ש במש"כ במאמר המח והלב).

ג. בספרי ר"פ ברכה עה"פ ה' מסיני בא וגו' בתחלה הלך לבני עשו וכו' אמרו לו מה כתוב בה א"ל לא תרצח וכו' הלך לו אצל בני עמון ומואב וכו' לא תנאף וכו' הלך ומצא את בני ישמעאל וכו' לא תגנוב וכו' ע"כ. (ובפשוטו נתייחד אומות אלו שכולם זרע אברהם ושייך ליתן להם תורה). ואילו ברש"י עה"פ ורח משעיר למו שפתח לבני עשו וכו' הופיע מהר פארן שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלוה ולא רצו עכ"ל וכן הוא בתיב"ע. ואילו עמון ומואב לא החזירו. וכן הוא בזהר פרשת בלק (קצ"ב א') והאר"י שם הזהיר בטעם הדבר שפנה לעשו ולישמעאל דוקא. מפני שעשו הוא הקליפה והסיגים דברוצא שמאלא, וישמעאל של דודעא ימינא. ועשו סירב לקבל משום לא תרצח, ואילו ישמעאל משום לא תנאף. (ובאמת מצינו בגמ' קידושין (מ"ט ב') עשרה קבין זנות ירדו לעולם תשעה נטלה ערביא. ובגמ' כתובות (ל"ו ב') וכי מה עשה לה ערבי הלז וכו') ולכאורה מדרשים חלוקין הן, אבל לפי המבואר דהכח הכעסני הוא קליפת עשו ואילו הכח התאוני הוא קליפת ישמעאל, והרי גם ג"ע וגם גנבה, הם מהכח התאוני, נמצא דתשובת עמון ומואב ותשובת ישמעאל הכל אחד ושתיהן מתיחסות לקליפת ישמעאל.

ד. בזהר פרשת בשלח (ס"ה א') איתא, דמזוזג שור וחמור דקליפה נפיק מתקיפותא דלהון ההוא דאקרי כלב, ודא חציפא

פרי הלולים קדש לה'. והכל נהנין ממנו". וכמ"ש "אשר פרו יתן בעתו, וכל אשר יעשה יצליח".

והנה גם דברי ימי ישראל מתחלקין למתבתן לג' חלקים. שורש גזע וענף. הם ג' פעמים ג'. והיינו, תקופת המקרא. ותקופת רז"ל, והתקופה שלאחר חתימת התלמוד. ותחיל מן המאוחר אל המוקדם. והנה תקופה זו שלאחר חתימת התלמוד מתחלקת לשלושה זמנים. זמן הגאונים^פ, זמן הראשונים, זמן האחרונים. והנה זמן הגאונים משול לשורש הטמון ומכוסה מן העין והוא תחלתו של האילן וכל גידוליו. ואילו הראשונים הם בבחינת גזע האילן, שכפי מש"נ מדברי הגר"ז, הוא עיקרו וגופו של האילן. ואילו האחרונים מפרשים דברי הראשונים, ומוציאים פרי תבוצתם להורות הלכה למעשה. ועד"ז ממש, הוא החלוקה בתקופה האמצעית שהיא תקופת רז"ל. שתחילתה באנכיה"ג והסופרים שהם בחינת שורש, שכאמור הוא טמון ומכוסה מן העין, ולא נודעו לנו בשמותיהם ופרטיהם, והם תחלתו של האילן וכל גידוליו. ואח"כ התנאים והאמוראים הרי מקבילים ממש לעיין הראשונים והאחרונים. שהאמוראים מפרשים דברי התנאים ומוציאים פרי תבוצתם להורות הלכה למעשה.

והמבין יבין לחלק גם תקופת המקרא בחלוקה זו. והיינו תקופת הזקנים והשושנים, ואח"כ תקופת שמראל דוד ושלמה וכו'. ולבסוף תקופת המלכים. ותן לחכם וגר. וזהו שאמר הכתוב כימי העץ ימי עמי.

והנה, חלוקה זו מקבילה לחלוקת הספירות חב"ד חג"ת נה"י. דנה"י נחשבין לבר מגופא. וחב"ד שהם מוחין, אינם קבועים בגוף אלא באים בסוד תוספת והגדלה. ורק חג"ת הם עיקרא דגופא. וכבר הארכנו בזה במאמר המח והלב. והבאנו דברי המקובלים בחלוקה זו שבאדם, שהם שלש ממלכות. ממלכת הנשמה שבמת, וממלכת הרוח שבלב, וממלכת הנפש בכבד. והבאנו שם לשון הגר"א בפירושו לספר יצירה

ח. בפ"י דאבות מ"א, ונהנין ממנו עצה וחשיה בינה וגבורה. פ"י ב"י דברים מקקן לחכמי הדור. חדא, לבקש עצה. וב' שיתפלל כשצריך ישתע. וג', הוראת תורה. ח"י, כשצריך כח וסמכות כגון בתקנות והסכמות וכי"ב וכדומים ונתנת לו מלכות וממשלה.

ט. רבן סבוראי הם רבן דאגדתא שסדרו את המדרשים, שכן במ"ס פט"ז אמר על ריב"ז, חכם במקרא, בקי משנה, ותיק

(פ"א מ"א אופן ג') הנשמה נעלמת מאד. ועיקר חיותו של האדם הוא הרוח, והוא האדם וכו'. והנשמה הוא השכל המלמד לאדם דעת. והוא מזלו של האדם ומלאכו כידוע, והוא בשמים, רק ניצוצות מתנוצצים ממנו על האדם להנהיגו ולהשכילו וכו'. תפש שתופא דגופא, עכ"ל.

וכתבנו שם עוד, ח"ל, והנה דברי הגר"א הנ"ל תראים את שיטת המקובלים ורבינו חסדאי החולקים על דעת הרמב"ם. ודעת הרמב"ם (מרי"ג ח"ג פ"א) היא שעיקר האדם הוא השכל. ובשלמות השכלית תלוייה השארות הנפש ונצחיותה. ואילו כל שאר השלמות, כולל שלמות הלב, אינם אלא הכשר והכנה לשלמות השכלית. משא"כ רבינו חסדאי והמקובלים סוברים, שעיקר האדם הוא הלב. וכמשרד"ל (סנהדרין ק"ו ב') קרב"ה ליבא בעי. ואע"פ שגם בגמ' וגם בזהר איתא, שהראש הוא מלך על כל האיברים (גמ' שבת ס"א א' והוא במ"ב ס" ב' סק"ח). ובוזהר, מוחא איהו שליט ורכיב על לבא. אבל לא מפני כך נאמר, שהמוח הוא התכלית. שהרי גם במלך ועם, אע"פ שהמלך נכבד מכל העם ומושל עליהם, לא מפני כך נאמר, שהוא התכלית. אלא העם הוא התכלית. תדע, שאין אומרים, באו ונעשה עם לצורך המלך, אלא אומרים, באו ותמנה מלך לצורך העם. עכ"ד שם. והם תראים עם מה שנתבאר כאן ולהלכה עיקר האילן הוא הגזע ולא השורש וד"ק.

(וע"ע מש"כ במאמר מי מריבה, מה טעם הואיל משה באר את התורה בא' שבט).

ב

והנה לעיל כתבנו, דג' האבות הם כנגד שורש גזע וענף. ויסוד לזה, מה שאמר רז"ל (ברכות כ"ז ב'), אברהם תיקן תפילת שחרית, ויצחק מנחה, ויעקב ערבית. וכבר הזכרנו דברי הגר"א, כי חיי האדם

בתלמוד, וסדר באגדה וד"ק.

י. התנ"י שם הקשו מגמ' יומא כ"ח ב' צלוחיה דאברהם מכי שחי כותלי וחיצו המפרשים שאברהם התפלל נובה, ויצחק קבעה חובה. והנה בגמ' כאן הביאו הפוסק וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם ואין עמידה אלא תפלה. וכך הוא גם פשוטו של מקרא אל המקום אשר עמד שם אתמול לבקש רחמים על סדום, ואותה תפלה היתה תפלת המנחה.

ליצחק וליעקב, אל תפן אל קשי העם הזה ואל רשעו ואל חטאתו, דוד"ק.

והנה להוסיף כי מרע"ה צפה ברוה"ק כי עוד עתידין לישראל ג' חטאים, חטא קברות התאוה (מכח התאנית) וחטא המרגלים (מיסוד הכח הכעסני, כמו שכתוב (דברים א' כ"ד) ותרנגו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו וגו' וע"ש בפירש"י), וחטא מעשה קרח (מיסוד הכח הליצני כמ"ש רש"י עה"פ ויקהל עליהם קרח בדברי ליצנות, וע"ז התפלל משה ואמר זכור לעבדיך לאברהם וליצחק וליעקב ואל תפן (בעתיד) אל ג' סימנים, קשי רשע וחטאת, והואיל החטא השלישי והאחרון היה מעשה קרח, לכן נרמז בשמו כל שלשת החטאים דוד"ק. (והנה לעיל הזכרנו שהם ג' קליפות חש"ך, חמור שור כלב. ויובן בזה מה דאיתא בתקו"ז (תקן ל'), ויבדל אלהים בין האור ובין החשך. האור דא אהרן כהנא, ובין החשך דא קרח ע"כ דוד"ק).

והנה בדרוש לפרשת קרח הבאנו דברי האריז"ל "צדיק כתמר יפרח" ס"ת קרח שקרח היה לו תיקון ע"י שמואל הנביא נכדו. וביארנו, כי קרח חטא בכפלים, שחלק על משה וכפר בבואתו, וחלק על אהרן וכפר בכהותו. ושמואל זכה להיות שקול כמשה ואהרן (ברכות ל"א ב'). ובביאור הענין ששמואל היה שקול כמשה ואהרן, כתבנו עפ"ד הגמ' בפ"ק דסנהדרין, שמשה מדתו מדת האמת ואהרן מדתו מדת השלום. ואילו שמואל זכה לשתי המדות אמת ושלום. וביארנו, שזהו—הטעם למה שמואל דייקא זכה להיות הבורח בירושלם להיות עיר הקדש והמקדש (ובחס נ"ד ב'). כי ירושלם צריכה לשתי המדות האלו, אמת ושלום. וכרמז בשמה יראה ושלום ע"ש באורך.

ויצחק שכן ב"פ כרוכ בגימ' אברהם יצחק. ואילו אהרן כנגד יעקב. וכמ"ש הגדול הגבור והנורא. וי"ט ב' הלוחות בארון כנגד ה' חסידים וה' גבורות. נמצא ב' הכרוכים וב' הלוחות כנגד חר"ב חר"ג.

יב. בבקר עוסק האדם בהליכה, שהולך לעבודתו, כמ"ש (תהלים קי"ד) תודח השמש וגו' יצא אדם לפעלו. ובצהרים עומד או יושב במקום עסוק, ואילו בערב שוכב על יצועו. והנה אברהם קנה א"י בהילוך כמ"ש קום התהלך בארץ כי לך אתענה (בי"ב ק א'), וכיצחק כתיב (בראשית כ"ז) שכך בארץ וגו' גוד בארץ וגו' כי לך ולזרעך אתן וגו' וישב יצחק בגר. ואילו יעקב קנה הארץ בשכיבה, כדכתיב (שם כ"ח) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתענה ולזרעך.

מתחלקים לג' זמנים. ימי הנעורים, ימי העמידה, ימי הזקנה. ואמרנו, כי ג' זמנים אלו, הם בחינת שורש גזע וענף. ויש לפרש בזה דברי הגר"א המופלאים שכתב בלקוטים. אותיות ראשונות של ג' האבות הם אותיות אי"י, ר"ת ה' אלהינו ה' שבפסוק ראשון של ק"ש. אותיות שניות שלהם, הם אותיות בצ"ע, ר"ת בקר צהרים ערב. אותיות שלישיות שלהם, הם אותיות רח"ק, שהוא ר"ת רשע חטאת קשי. ואותיות רביעיות, הם אותיות מק"ב, שהוא ר"ת מלכות קדושה ברכה. והדברים סתומים וחמומים.

והנה ביאור אותיות יא"י ואותיות מק"ב נקל להבין. כי כידוע, ג' האבות הם כנגד ספירות חג"ת* המרומזים בג' השמות שבפסוק שמע ישראל ה' אלהינו ה'. וכמו"כ ענין מק"ב. כי כידוע בזהר, ברכה בימין, שהוא ספירת החסד. וקדושה בשמאל, שהוא ספירת הגבורה, ואילו ימלך ה' לעולם שבסוף קדושה הוא להעלות המלכות אל ספירת התפארת שהיא מדת יעקב. (ע' שעה"כ ענין חזרת העמידה סוף דרוש ג'). אבל האותיות בצ"ע ורח"ק סתום ביאורן מאוד.

אכן לפי האמור הדברים מאירים. כי בקר צהרים וערב, הם כנגד אברהם יצחק ויעקב כנודע². והרי נתבאר מדברי הגר"א, כי בשחר ימי של האדם מתגבר בו הכח התאני, קליפת ישמעאל, שהוא סיגי קו ימין שמצד אברהם. ואילו בימי העמידה המכונה צהרים, מתגבר הכח הכעסני, שהוא סיגי יצחק, עשו. ואילו בימי הזקנה, הכח הליצני, שהוא קליפת עמלק. והם המכונים בראש ס' תהלים רשעים חטאים לצים. ואילו בתורה בתפלתו של משה מכתנים, קשי (קשיות עורף שהוא הכח הליצני), רשע (הכח הכעסני) וחטאת (הכח התאני). וזהו שאמר משה, "זכור לעבדיך לאברהם

והענין כמ"ש בזהר (ה"ב ס"ג א') בהוא זמנא דאיקרי ערב תליא דינא בעלמא ובגין כך יצחק תקן תפלת המנחה כי יצחק מדה"ד כנודע, ותפלת המנחה כזה למתק הדינים. (והיינו טעמא שהקישו הכותב לקטרת, דכתיב (תהלים קמ"א) תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנתת ערב). הלכך כשבא אברהם לבטל הדין התפלל תפלת המנחה. ונראה שזה הוא טעמם של הגאונים, שכשחקנו תפלת הסליחות בימי הדין תקנוה בצביון של תפלת המנחה, אשרי לפניך ותחנן לאחריה ובסופה קריש ותקבל.

יא. בבעה"ט פ' תרומה, שני כרוכים בגימ' אברהם יצחק יעקב. ולכאורה תימה, שהרי שלשה הם. אך הענין כמ"ש בעה"ט שם, ארץ אותיות נורא. והענין כי ב' הכרוכים כנגד אברהם

ומה מאד ימתקו הדברים לפמש"ג בדברינו כאן, שקרח פגם בג' הספירות חג"ת שהם כנגד ג' האבות. וכידוע הרי ירושלם היא מדת המלכות שהיא רביעאה לחלת, כנגד דוד שהוא ראש לשלישים, ראש לשלשת אבות (מ"ק ט"ז ב') רגל רביעי שבמרכבה. דע"ז ששמואל תקן פגמו של קרח בג' הספירות חג"ת, זכה לתקן ג"כ ספירת המלכות ולהעלותה לחג"ת שזהו תקונה וכנ"ל. וד"ק היטב.

ג

במס' מנחות (ס"ח ב') שנינו, שאין מביאין ביכורים קודם לשתי הלחם. ובשלהי מס' חלה, אנשי הר צבועים הביאו ביכוריהם קודם לעצרת, ולא קבלו מהם. מפני הכתוב שבתורה (שמות כ"ג ט"ז) "וחג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה" (וע"ש בר"ש בשם הירושלמי). וברש"י בחומש שם, וחג הקציר, הוא חג שבועות. בכורי מעשיך, שהוא זמן הבאת ביכורים. ששתי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא ביכורים למקדש. שנאמר (במדבר כ"ח) "וביום הבכורים", עכ"ל. וצ"ב, הלא בכורים באים משבעת המינים. ובשלמא ה' מיני דגן שיך להיות ניתרין ע"י שתי הלחם, אבל פירות האילן מה זיקה יש להם עם שתי הלחם הבאים מחטים. (ועיין אבן עזרא פרשת משפטים עה"פ "ראשית בכורי אדמתך", דעל דרך הפשט תחילת זמן הבאת ביכורים הוא אחר חג הפסח).

יג. בקהלת (י' כ"ט) לבד ראה זה מצאתי. אשר עשה האלהים את האדם ישר. והמה בקשו חשבונו רבים. ופירש רש"י, לבד ראה זה מצאתי, שבאה לעולם תקלה על ידו. אשר עשה הקב"ה את האדם הראשון ישר, והמה, משנדרווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים תקראו המה, בקשו חשבונו רבים, מזימות ומחשבות של חטא, כך נדרש במדרש עכ"ל.

והנה ברמב"ם סוף הל' שמיטה וזבל, ולא שבט לוי בלבד, אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה ורחו אותו וכו' והלך ישר כמו שעשהו האלהים, ופרק מעל צדורו עול החשבונו הרבים אשר בקשו בני האדם. הרי זה נתקדש קדש קדשים. ויהיה ה' חלקו וכו', וזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו וכו' עכ"ל. פי', כי יהיה כאדה"ר קודם קללת בזעת אפיק תאכל לחם, וא"ש מש"כ כל איש מכל באי העולם כיון שהעונש היה לאדה"ר וק"ל.

והנה י"א מלאכות שבפת, הן מקללת בזעת אפיק תאכל

ובמס' ר"ה ט"ז א' תנן, בארבעה פרקים העולם נידון. בפסח על התבואה בעצרת על פירות האילן וכו'. ובגמ' שם, מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח, מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקב"ה, הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. ומפני מה אמרה תורה הביאו שתי הלחם בעצרת, מפני שעצרת זמן פירות האילן הוא. אמר הקב"ה, הביאו לפני שתי הלחם בעצרת, כדי שיתברכו לכם פירות האילן. וצ"ב ג"כ, מה ענין פירות האילן אצל שתי הלחם. וכתב שם רש"י ח"ל, ואני שמעתי דברי יהודה לטעמיה, דהא אולא כמ"ד בסנהדרין (ע' ב') עץ שאכל אדה"ר חטה היתה עכ"ל, ועדיין צ"ב.

והנה בר"פ בחוקותי כתיב "ונתתי גשמיכם בעתם נתנה הארץ יכולה ועץ השדה יתן פרי". ופירש הרמב"ן שם ח"ל, אמר, כי השמים יענו את הארץ בגשמים בעתם, והארץ תענה את יכולה. והוא, הצמח, ובעלי נפש התנועה, בהמה וחיה ורמש ועוף, גם הדגים. כי הארץ תכלול הכדור התחתון כולו וכו'. כל התולדות שבתחתונים יכול הארץ, עכ"ל. ותמהו עליו המפרשים, א"כ מה שיך לפרט אח"כ ועץ השדה יתן פרי. ולק"מ, שהרי כבר פירש רש"י, ח"ל: ועץ השדה, הן אילני סרק, ועתידין לעשות פירות ומקורו מתו"כ. אבל י"ל עוד בזה, והנה בשלהי כתובות אמרנן, עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכו'. כי באמת היה צריך להיות לחמו של האדם מוכן לו. ורק מחמת החטא נתקלל, "בזעת אפיק תאכל לחם". א"כ על

לחם. ולכן הן י"א כנגד י"א ספירות שבסט"א. וכמו"כ י"א מקומות עובר המאכל עד שיצא לחוץ, וכדאי בויק"ר עה"פ והסיר את מוראתו וגר, כמה צער וכמה יגיעות עד שיצא מאכלה ממנה, מפומא לחדשטא, מוחדשטא לאיצטומכא וכו'. (ומה דאיתא שם הטעם לפי שהנפש הזו גזלת חומסת, על כרחך אי"ז עיקר הטעם, שהרי לא אמר אלא רוב בגול (כ"ב קס"ד א'), אלא ודאי הוא מקללת בזעת אפיק תאכל לחם). ואילו המצות שבפת הן י'. כדאיתא בשו"ע או"ח (ס' קס"ז סק"ה). ח"ל, יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה, שיש בהן י' אצבעות, כנגד י' מצות התלויות בפת. ולכן יש י' תיבות בברכת המוציא. וי' תיבות בפסוק וכו'. וי' תיבות בפסוק וכו', וי' תיבות בפסוק וכו' ע"ש. והן כנגד עשר ספירות בקדושה. (והנה לעומת החשבונו הרבים שהכתוב מגנן, יש חשבון שנצטרנו לחשבו, והוא חשבונו של עולם, הפסד מצוה כנגד שכרה וכו' (כ"ב ע"ח ב'). והנה חשבון ר"ת (ש"א ב' ה') שבעים בלחם נשכר ורעבים חדלו).

א"ש. דבעצרת כשנדיחין על פירות האילן נידונן גם על החטים שהם בבחינתם האמיתית פירות האילן.

וזה מהרש"א בר"ה שם, העומר של שעורים היא חיי נפש הבהמה. כדאמרין פ"ק דפסחים (ג' ב'), שעורים נעשו יפות, אמר לו צא ובשר לחמורים. ובמס' סוטה (ט' א') אמרין, תביא מנחת שעורים שהוא מאכל בהמה. ושתי הלחם של חטים היו, והוא חיי נפש האדם. כפירש"י בשמעתין. דרבי יהודה לטעמיה, דס"ל בפרק בן סורר ומורה דעה"ד שאכל אדה"ר חטה היה. שאין התינוק יודע וכו'. וע"ש בחידושינו. והוא מבואר, שאמר הכתוב מהחל חרמש וגו', שהוא קציר שעורים, תחל לספור שבעה שבועות, שהוא יום קציר חטים שהם שתי הלחם. והכוונה בו, כי בצאתם ממצרים שנקראו חמורים, והיו ישראל ג"כ בלא מצוות, לא היו ראויים רק למאכל בהמה שהם שעורים כמ"ש צא ובשר לחמורים, עד ספירת שבעה שבועות על שם "וכמטמנים תחפשנה" שהוכנו אז לדעה, שמביא מאכל חטים, שאז קבלו התורה. ועל כן מביאין שתי הלחם מחטים שמביאין הדעת כדאמרין בפרק בן סורר, עכ"ל. הרי עיקר הדברים כבר נתבאר בדברי מהרש"א. אלא שהוספנו והרחבנו הדברים בס"ד.

והנה בזה (פ' בלק קפ"א ב' ושי"ד) איתא חטה בגימ' כ"ב כנגד כ"ב אותיות התורה. והענין, כי הנה חטא העגל הוא כענין חטא עה"ד כנודע, וארז"ל שאלמלא נשתברו לחות הראשונות היו לומדים תורה בלא טורח וצער. וביארנו בדרוש לל"ג בעומר כי לחות הראשונות היו בכתב אשורית והיה הכל בכתב, טנת"א. וכשחטאו בעגל לא ניתנו לחות האחרונות אלא בכתב עברי והוצרכו לתושבע"פ. ואף כשהחזיר עזרא כתב אשורי, לא ניתן בכתב אלא תגין ואותיות, ואילו טעמים ונקודות נשארו בע"פ, ולפיכך נלמדת התורה בטורח וצער. ולע"ל יחזור להיות הכל בכתב כקודם חטא העגל ע"ש באורך"ס.

אחור לכל מעשה בראשית, ולפ"ד הרמב"ן יהיה הגן האחרון בבריא ואל האדם. ומפני קשיא זו הוצרכו רז"ל לומר שנטיעת הגן לא היתה בגדר בריאה, היינו בריאת מינים חדשים. אלא בדרך נטיעה, כדרך שאדם כזה"ו נוטע מינים שכבר קיימים בעולם. ולכן כתיב ויטע ולא כתיב ויאמר אלהים יהי גן וגו' וק"ל. טו. לפי דברינו יבאר מה שאמר רז"ל בפר"ע (שבת פ"ז ב'),

כדרך קודם החטא היתה החטה שהיא לחמו של האדם פרי עץ. זה הוא עומק כוונת רבי יהודה, דאמר (ברכות מ' א'), אילן שאכל ממנו אדה"ר חטה היתה", שאין התינוק יודע לקרוא אבא ואמא עד שיטעם טעם דגן. ואמרין התם, סד"א, הואיל ואמר ר"י חטה מין אילן, ליכרך עליה בפ"ע, קמ"ל. כי כבר כתב הארז"ל, דבאמת עץ הדעת היה ראוי לאדה"ר בהגיע יום השבת ואדה"ר חטא שאכלו פגה בערב שבת. וביארנו בדרשה לר"ה, דבאמת היה אדה"ר צריך ליכרא ביום שבת, ואז היה נברא בצורת אדם השלם, ולחמו היה מוכן לו כפרי העץ. אלא שהקדים הקב"ה ובראו בערב שבת יחד עם הבהמות והחיות. באופן, שבפועל לא היה אלא בדרגת עיר פרא, ואילו בחינת אדם היה בו רק בכח. והוטל עליו מטלה, שהוא בעצמו ירצא בחינה זו מן הכח אל הפועל. וכמו שכתוב (איוב י"א י"ב) "ועיר פרא אדם יולד". ואדה"ר לא עשה כן, אלא אכלה פגה. וכעונש הוארך לו יום ערב שבת עד לע"ל, שאז יהיה עולם התיקון, יום שכולו שבת. ואז באמת יהיה לחמו מוכן לו כפרי העץ. והו' שאמר עתידה א"י שתוציא גלוסקאות.

נמצא לפ"ז, דמה שאמרה תורה ועץ השדה יתן פרי קאי על חטה שתחזור להיות פרי, והואיל ומעיקר דינה חטה צריכה להיות אם כל פרי העץ, אמרה תורה, הביאו לפני שתי הלחם מחטים ביום חג העצרת, שבו ניתנה תורה שעל ידה נהפך האדם מישראל מבחינת בהמה (שלפיכך בפסח היו מקריבין עומר שעורים מאכל בהמה) לבחינת אדם. כדי שיתברכו לכם פירות האילן.

ובשלהי מס' מגילה (ל"א ב') תניא, רשב"א אומר, עזרא תקן להם לישראל שיהיו קורין קללות שבתור"כ קודם עצרת. ושבמשנה תורה קודם ר"ה וכו'. אטו עצרת ר"ה הוא. אין עצרת נמי ר"ה היא. דתנן, ובעצרת נידונן על פירות האילן, ותמזה, הרי בפסח נידונן על התבואה, ומאי אולמא דעצרת מפסח. אכן לפמש"נ

יד. בגמ' סנהדרין (ע' א') פליגי תנאי, אותו אילן שאכל אדה"ר ממנו מה היה, חד אמר גפן היה, וחד אמר חטה היה. וחד אמר תאנה היה. ובמודש איכא מ"ד אתרוג היה. ותמזהו המפרשים, דבפשוטו משמע שמין בפ"ע היה, עץ הדעת טוב ורע. וי"ל דהנה הרמב"ן כתב כי מתחלה נברא אדה"ר ואח"כ נטע הקב"ה את הגן. ותמה ע"ז בספר נשמת חיים פ"א, שהרי אמרו רז"ל והובא ברש"י ר"פ תזריע, שאדה"ר נברא